

GLOBALIZACJA A KULTURA NARODOWA. PERSPEKTYWA EUROPEJSKA¹

1. APARATURA POJĘCIOWA

Na wstępie warto zaznaczyć, że nasze postrzeganie rzeczywistości nie jest jednoznacznie określone przez dane doświadczenie, lecz sposób, w jaki to doświadczenie odwzorujemy zależy ściśle od wyboru aparatury pojęciowej (Ajdukiewicz, 1985, 175). Zatem niniejsze rozważania poprzedzone zostaną objaśnieniem znaczenia kilku najważniejszych terminów. Ponieważ problematyka pracy obejmuje szereg zagadnień związanych z kulturą narodową w dobie globalizacji, dlatego konieczne jest zdefiniowanie przede wszystkim takich terminów jak globalizacja i kultura narodowa.

Globalizacja należy do wyrazów obecnie wyjątkowo często stosowanych i bez wątpienia nadużywanych. Choć określenie to pojawiło się już kilkadziesiąt lat wcześniej, to jednak do powszechnego użycia weszło dopiero w latach 90. XX w. Funkcjonowanie terminu globalizacja — rozumianego jako zespół procesów jednoczących świat — nie ogranicza się tylko do jednego użycia, a więc nie istnieje tylko jego jedna ogólna definicja. Większość osób, pisząc czy mówiąc o globalizacji, ma na uwadze powiększanie, pogłębianie i przyspieszanie procesu wzajemnych powiązań w skali światowej we wszystkich dziedzinach życia: gospodarce, polityce, sporcie, ochronie środowiska, przestępczości itd., a więc szeroko pojmowanej kulturze w znaczeniu atrybutywnym (Zybkiewicz, 2006, 289-290). Z kolei analizując ujęcia precyzujące treść tego terminu i orientując się w jego możliwym zakresie (jednak bez zbędnego wyodrębniania szczegółów), możemy wyróżnić — zgodnie z propozycją jaką przedstawił Jan Aart Scholte (2005, 16-17) — pięć jego najczęściej stosowanych form. Według tego badacza globalizacja zwykle rozumiana jest jako:

- internacjonalizacja, czyli zjawisko międzynarodowe;
- liberalizacja, tzn. proces eliminacji ograniczeń w ruchu towarów i ludzi;
- uniwersalizm, a więc jako coś ogólnoswiatowego, zjawisko rozprzestrzenione na cały świat;
- modernizacja, unowocześnienie — przyjęcie nowego stylu życia;
- supraterytoryzacja — tworzenie globalnego obszaru dla aktywności człowieka.

Innym, nie mniej trudnym do zdefiniowania pojęciem jest „kultura”. W literaturze przedmiotu różni się zwykle szeroki i wąski zakres tego pojęcia. Szeroki zakres pojęcia kultury obejmuje wszystkie

---

¹ Inspiracją dla niniejszego tekstu były wykłady ks. prof. dr hab. Leona Dyczewskiego z przedmiotu Kultura jednoczy i różnicuje, prowadzone w roku akademickim 2012/2013 w ramach programu Wydziałowych Interdyscyplinarnych Studiów Doktoranckich (Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie). Pragnę również podziękować p. Klaudynie Szewczyk (Wydział Polonistyki, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie) za wsparcie lingwistyczne w trakcie przygotowania tego artykułu. Wszystkie jednak ewentualne błędy i nieścisłości, które może zawierać niniejszy artykuł, obarczają wyłącznie jego autora.

przejawy życia człowieka, które mają rodowód społeczny (np. sztuka, technika, gospodarka, system prawny czy zespół wierzeń). W takim ujęciu system kultury jest nadrzędny w stosunku do systemu społecznego. Kultura w ujęciu wąskim natomiast jest rozumiana jako system czynności i wytworów, których podstawowym aspektem jest obecność intersubiektywnie rozumianych znaczeń (Golka, 2008, 37). Innymi słowy, odnosi się wyłącznie do symbolicznego ujęcia życia społecznego, a mianowicie wartości, ideałów i znaczeń. Kultura w takim rozumieniu staje się wyodrębnionym podzbiorem szeroko pojmowanej kultury, do którego zaliczamy takie dziedziny, jak język, sztukę, religię, obyczaje itp. W niniejszej pracy termin „kultura” jest używany, jeśli nie zaznaczono w tekście inaczej, w wąskim znaczeniu.

Kolejne, bardzo istotne — z perspektywy problematyki badań niniejszej pracy — pojęcie. niewątpliwie wymagające sprecyzowania, to określenie „kultura narodowa”. Na potrzeby dalszych rozważań przyjęto definicję Antoniny Kłoskowskiej (1991, 51), zgodnie z którą kultura narodowa „stanowi szeroki i złożony układ (syndrom) sposobów działania, norm, wartości i symboli, wierzeń i dzieł symbolicznych, który przez jakąś zbiorowość społeczną uważany jest za własny, jej w szczególności przysługujący, wyrosły z jej tradycji i historycznych doświadczeń oraz obowiązujący w jej obrębie”. Należy w tym miejscu dodać, że pod wpływem niezwykle silnie oddziaływających na współczesny świat uwarunkowań prawnomiędzynarodowych, zbiorowość społeczna — o której jest mowa powyżej — coraz częściej jest utożsamiana z narodem zorganizowanym we własnym suwerennym państwie.

2. WPŁYW GLOBALIZACJI NA RZECZYWISTOŚĆ SPOŁECZNĄ: IMPLIKACJE DLA SFERY KULTUROWEJ

Przed omówieniem dalszych problemów związanych z globalizacją, istotne jest zwrócenie uwagi na fakt, że stanowiska dotyczące zarówno samej globalizacji, jak i jej wpływu na poszczególne sfery ludzkiego życia, w tym również na kulturę narodową, są mocno osadzone w różnych ideologiach. Ze względu na to, że jest to zagadnienie zbyt obszerne, nie jest niestety możliwe przedstawienie wszystkich podejść do omawianej kwestii. Z perspektywy badanej problematyki kluczowe wydają się być dwa najważniejsze podziały stanowisk. Pierwszy jest reprezentowany przez osoby, które wartościując, w ostatecznym rozrachunku oceniają globalizację jako dobrą lub złą. Drugi podział z kolei jest reprezentowany przez osoby, które procesy globalizacyjne uznają za nieuchronne i nieodwracalne lub widzą w nich wypadkową wielu czynników obiektywnych i subiektywnych. Podejmując jednak badania nad globalizacją, należy zawsze mieć świadomość tego, że obejmuje ona swym zasięgiem właściwie ogromną różnorodność zjawisk i procesów, charakteryzujących się wielką dynamiką i złożonością. W konsekwencji więc, zajęcie konkretnego stanowiska w kwestii postrzegania globalizacji, niewątpliwie doprowadzi do jej symplifikowanego ujęcia. Zatem w dalszej części pracy analizie zostaną poddane zarówno pozytywne, jak i negatywne strony globalizacji w kontekście jej zarówno bezpośredniego wpływu na kulturę narodową, jak i też pośredniego, poprzez oddziaływanie na dziedzinę gospodarczą, polityczną, informacyjną i życia społecznego.

Zaprezentowaną koncepcję globalizacji, obejmującą znaczną liczbę przeróżnych aspektów, jest niezwykle trudno zamknąć w granicach tylko jednej teorii. W celu poczynienia dalszych ustaleń warto skon-

centrować się na istocie tej koncepcji i przyjrzeć się najważniejszym częściom składowym globalizacji. Jeżeli za punkt wyjścia w dyskusji na temat wpływu globalizacji na kulturę narodową przyjmiemy najogólniejszą definicję tego zjawiska zaproponowaną przez Rolanda Robertsona (1992, 396), ukazującą globalizację jako „zespół procesów, które czynią świat wspólnym” (za: Rokicki, 2004, 7), to musimy postawić sobie pytania, jakie procesy i zjawiska do tego zbioru należą, w jaki sposób oddziałują na szeroko pojmowaną kulturę oraz na czym miałaby ta „wspólność” polegać.

Podczas szukania odpowiedzi na postawione powyżej pytania niezwykle przydatnym narzędziem okazuje się być, zaproponowana przez Tadeusza Palecznego (2010, 17-18), klasyfikacja globalizacji, która — jeśli ujmiemy to zagadnienie najogólniej — wszystkie procesy sprowadza do zjawisk, które zachodzą w czterech nieustannie zmieniających się sferach życia: gospodarczej, politycznej, komunikacyjnej oraz kulturowej.

2.1. WPLYW GLOBALIZACJI NA SFERĘ GOSPODARCZĄ: UKSZTAŁTOWANIE GLOBALNEJ KULTURY KONSUMPCYJNEJ

Wpływ globalizacji z pewnością najbardziej jest odczuwalny w sferze gospodarki. Wśród niezwykle istotnych i zauważalnych przejawów tego zjawiska w wymienionej dziedzinie należy wymienić: upowszechnienie produktów (zarówno materialnych, jak i duchowych), standaryzację sposobów produkcji i konsolidację rynków finansowych. Łatwo jednak zauważyć, że dokonujące się zmiany są bezpośrednio rezultatem rozpowszechnienia paradygmatu człowieka „gospodarującego” (*homo oeconomicus*) (Becker, 1990), zgodnie z którym człowiek jako istota działająca racjonalnie dąży zawsze do maksymalizacji osiągniętych zysków i dokonywania wyborów ze względu na wartość ekonomiczną rezultatów tych wyborów. Przy czym owa racjonalność w sensie instrumentalnym jest elementem formalnym, gdyż racjonalnym w tym znaczeniu można być niezależnie od posiadanej struktury motywacyjnej, tj. niezależnie od tego, do czego się dąży. W paradygmacie *homo oeconomicus* bardziej istotny jest jego element materialny — egoizm, przejawiający się w dążeniu do pomnażania własnych zysków. W związku z powyższym na pierwszy plan w określonym modelu wysuwa się indywidualizm, a zwłaszcza zaspokojenie własnych potrzeb i osiągnięcie szczęścia osobistego. Gwałtowny wzrost i dywersyfikacja potrzeb ludzi, będące w dużym stopniu wynikiem zwiększenia produkcji, doprowadziły do nasilenia konsumpcji, co z kolei przyczyniło się do ujednoczenia gustów i umasowienia sposobów zaspokajania potrzeb ludzkości. W efekcie więc możemy mówić o powstaniu pewnego konsumpcyjnego porządku w szeroko pojętym systemie społecznym, który jest fundamentem kształtującej się w skali globalnej kultury konsumpcyjnej (Dyczewski, 2011, 10).

2.2. WPLYW GLOBALIZACJI NA SFERĘ POLITYCZNĄ: IMPLIKACJE DLA KULTURY NARODOWEJ

Procesy globalizacji, które w znacznym stopniu dotknęły gospodarkę światową, nie mogły również nie wywrzeć wpływu na sferę polityczną. W ich obliczu państwa podjęły próbę adaptacji do zmian środowiskowych. Jak słusznie podkreśla Ziemowit Jacek Pietraś (1990, 1-40), celem państw jest dążenie do zachowania równowagi, która zostaje zachwiana przez przemiany zachodzące w ich wnętrzu (bodźce we-

wewnętrzne), w związku z interakcjami ze środowiskiem międzynarodowym (bodziec zewnętrzny) oraz ze względu na procesy penetracyjne (bodziec zewnętrzno-wewnętrzny). Wymaga to zatem zastosowania określonych strategii adaptacyjnych, wśród których Pietraś (1989, 3-8) wyróżnia trzy możliwe typy: pasywną, aktywną i kreatywną. Przedstawione powyżej ustalenia stały się punktem wyjścia dla rozważań Agaty Ziętek (2002, 206), która przeanalizowała kwestię rozprzestrzeniania się obcych wzorców kulturowych i wartości, oraz zaproponowała cztery możliwe scenariusze adaptacyjne dla kultury narodowej. Istota pierwszego — określonego mianem kompradorskiej biurokracji bądź rozdwojeniem — polega na istnieniu enklaw nowoczesności, przy jednoczesnym istnieniu obszarów kultury tradycyjnej. W tym przypadku jedynie wąska grupa ludności, najczęściej elita biznesowa, przyjmuje wzorce konsumpcji i styl życia bogatych krajów, gdyż wychodzi z założenia, że musi adaptować się do kultury rynkowej, aby móc zaistnieć na globalnym rynku światowym.

Następna reakcja, określona jako całkowite otwarcie, polega na adaptowaniu wszystkich wzorców napływających z otoczenia zewnętrznego i przyjmowaniu ich jako własnych. Taka sytuacja może zaistnieć wtedy, gdy istnieje przekonanie, że rodzima kultura nie jest korzystna dla dalszego rozwoju społeczeństwa, a zatem należy ją całkowicie odrzucić. Będzie to przypadek, w którym nowoczesność góruje nad tradycją.

Kolejny scenariusz, określony jako reformizm (bądź też „hybrydyzacja” czy „kreolizacja”), zostaje zrealizowany — jak podkreśla Agata Ziętek — gdy kultura narodowa adaptuje nowe wzorce, ale jednocześnie stara się je dopasować do własnych modeli. Należy w tym miejscu podkreślić, że zaimportowanie obcych elementów kultury nie wiąże się jednoznacznie z przyjęciem ich znaczeń dokładnie w takiej samej formie, jaką miały one w kulturze „pochodzenia”. Mamy tu do czynienia z procesem modyfikacji i transformacji w nową jakość.

Zgodnie z ostatnim scenariuszem zetknięcie się kultury narodowej z kulturą obcą może wywołać kompletne odrzucenie, to znaczy całkowity brak adaptacji do zmian i nowych bodźców. Państwo chroni wówczas swoich obywateli przed obcymi wpływami i penetracją (Ziętek, 2004, s. 57-58).

2.3. WPLYW GLOBALIZACJI NA DZIEDZINĘ KOMUNIKACYJNĄ

Procesy globalizacji przejawiają się także w zjawiskach wzrostu zasięgu i znaczenia informatycznej globalnej sieci komunikacyjnej. Świat, jak mówił kanadyjski badacz Marshall McLuhan, staje się „globalną wioską”, w której słabną bariery językowe, rasowe, religijne, gasną nacjonalizmy i słabną konflikty międzynarodowe, intensyfikują się antagonizmy międzycywilizacyjne i międzyreligijne. Centralne miejsce w „globalizowaniu” świata należy się mediom, które — posiłkując się słowami Leona Dyczewskiego (2011, 9-10) — „podobnie jak żyły w krwiobiegu w niebywale szybkim tempie rozprowadzają krew po całym organizmie, upowszechniają po całym świecie określone wartości, idee, wzorce zachowań, postaci, wydarzenia, przedmioty, a także sposoby postrzegania, myślenia i reagowania”. Społeczeństwo staje się zatem w pewnym sensie globalnym systemem wymiany informacji, wartości i elementów kultury (Paleczny, 2010, 18). W następstwie rozszerzają się przestrzenie graniczne pomiędzy kulturami i cywilizacjami, w wyniku czego słabną bariery komunikacyjne, a także rosną jednocześnie obszary, w których przenikają się, nakła-

dają się i mieszają się między sobą elementy różnych kultur: język, religie, kanony etyczne, konwencje artystyczne, wytwory i „produkty” kulturowe należące zarówno do sfery duchowej, jak i materialnej. W świetle powyższych rozważań możemy stwierdzić, że współczesna szeroko pojmowana globalna sieć komunikacyjna, którą charakteryzuje wysokie tempo rozwoju oraz kolosalny zakres zasięgu, pełni wyraźnie i niezwykle skutecznie rolę marketingową w „globalnym przedsiębiorstwie” wytwarzającym zunifikowany model kultury.

2.4. WPŁYW GLOBALIZACJI NA SFERĘ KULTUROWĄ: KULTURA GLOBALNA?

Przyglądając się analizie wyżej wymienionych zjawisk i rozpatrując ich wpływ na społeczeństwo w wymiarze światowym, należy zauważyć, że globalizacja nie mogła również ominąć sfery kulturowej. Zatem na czwartym miejscu wśród zjawisk, w których ujawniają się procesy globalizacyjne, powinny znaleźć się zjawiska uniwersalizacji kulturowej, w tym języków, wartości, obyczajów, głównie jednak wytworów kultury materialnej i duchowej (Paleczny, 2010, 18). Jak słusznie zauważył Tadeusz Paleczny (2010, 18) — uniwersalizacja kulturowa jest zjawiskiem, które w ostatnich latach nabiera tempa, rozprzestrzeniając się na coraz bardziej odległe i peryferyjne obszary globu ziemskiego. Czy możemy zatem mówić o kulturze globalnej? Kazimierz Krzysztofek (2000, 68) określa ją jako efekt synergiczny rynku, techniki i wolności przepływów. Do najważniejszych czynników, które tworzą i rozpowszechniają tak rozumianą kulturę globalną należą: komercjalizacja, liberalizacja, prywatyzacja, promocja bądź innowacja, działanie jako aktor globalny, kreacja nowych potrzeb, zwalczanie piractwa intelektualnego (Krzysztofek, 2000, 69). Jak słusznie zauważyła Agata Ziętek (2004, 53), w tym kontekście można użyć określenia, że jest to nie tyle globalna zunifikowana kultura, ile raczej globalna kultura konsumencka. Niewątpliwie procesy globalizacyjne zdecydowanie ułatwiają komunikację międzynarodową, w tym oczywiście przekazywanie różnych treści kulturowych, co w rezultacie może doprowadzić do powstania wspólnie wyznawanych wartości, przede wszystkim takich jak: poszanowanie praw jednostki, tolerancja, wymiar humanistyczny i naukowe podejście do rzeczywistości zapoczątkowane w dobie renesansu itp. Przy tym nie można nie zgodzić się z Quincy Wrightem (1955, 274), który twierdzi, że „wskutek różnorodności kultur i warunków życia narodów, światowa kultura nigdy nie będzie do końca jednorodna, społeczeństwo globalne nigdy nie będzie idealnie solidarne i zintegrowane, a światowe instytucje będą zawsze relatywnie słabe. Tworzenie zaś kultury globalnej będzie zawsze cyklicznie zakłócanie przez reintegrację kultur narodowych, a w konsekwencji ich zróżnicowanie” (cyt. za: Krzysztofek, 2002, 165). W tym miejscu, przed przejściem do dalszej części rozważań trzeba podkreślić, że choć nie wykształciła się wspólna niematerialna kultura globalna, to procesy globalizacji i unifikacji odgrywają istotną rolę dla państw, społeczeństw i ich kultur narodowych.

2.5. GLOBALIZACJA JAKO „WSPÓLNOŚĆ” I „JEDNOŚĆ”

Przedstawione wcześniej tendencje przyczyniają się do wzrostu jedności świata, który w efekcie staje się „wspólnym” dla wszystkich ludzi. Owa wspólność, zdaniem Piotra Sztompki (2002, 582-584), wyraża się w kilku wymiarach, spośród których do najważniejszych należą:

- jedność sieci połączeń komunikacyjnych i telekomunikacyjnych, na czele z dynamicznie rozwijającym się Internetem;
- coraz mocniej zależne od siebie sieci powiązań ekonomicznych, finansowych, politycznych, strategicznych i kulturalnych;
- nowe formy organizacji ponadnarodowych we wszystkich wyżej wymienionych dziedzinach;
- oderwanie życia i pracy całych kategorii społecznych od konkretnego miejsca (deterytorializacja).

Podsumowując powyższe refleksję możemy stwierdzić, że globalizacja jest procesem dynamicznie zachodzących zmian w najbardziej istotnych dla współczesnego człowieka sferach życia. Pod wpływem globalizacji następuje nie tylko unifikacja poszczególnych systemów gospodarczych i politycznych społeczeństw, lecz także homogenizacja ich kultur oraz „uelastycznienie” społecznych wymiarów (przede wszystkim etnicznego i narodowego) świadomości jednostek (Rokicki, 2004, 8). Globalizacja zatem zmienia całkowicie obraz współczesnego świata, który jeszcze do niedawna mocno opierał się na kategoriach narodu i państwa. W efekcie więc coraz częściej pojawiają się opinie, że „państwo narodowe przestaje być podstawową formą organizacji politycznej społeczeństw ludzkich, a kultura narodowa głównym kryterium porządku symbolicznego” (Rokicki, 2004, 8).

3. PROCESY INTEGRACYJNE W DOBIE GLOBALIZACJI A KULTURA NARODOWA: PERSPEKTYWA EUROPEJSKA

Globalizacja niewątpliwie staje się coraz mocniejszym katalizatorem unifikacji politycznej, uwidoczniającej się w procesach integracyjnych. Należy podkreślić, że chociaż z jednej strony procesy integracyjne zostały wywołane czynnikami globalizacyjnymi, to z drugiej strony — co podkreśla wielu badaczy różnych dyscyplin naukowych — są one swoistym parasolem ochronnym i reakcją ochronną wobec negatywnych skutków globalizacji (Wallace, 2000, 2; cyt. za: Pietraś, 2000, 253). Zatem w dobie globalizacji udział państw narodowych w procesach integracyjnych staje się pewnego rodzaju imperatywem. Jest to niezbędne dla strukturyzacji przestrzeni gospodarczej w celu przyspieszenia rozwoju ekonomicznego oraz wzmocnienia własnej pozycji w stosunkach międzynarodowych. Dla krajów słabo rozwiniętych i rozwijających się włączenie się w procesy integracji regionalnej, opierającej się na endogenicznych źródłach rozwoju² oraz politycznej chęci rządu, jest to szansa na utworzenie względnie trwałej konstrukcji, z jednej strony odpornej na czynniki zewnętrzne, a z drugiej otwartej na rynki światowe, których możliwości będzie mogła ona wykorzystać dla modernizacji narodowych systemów gospodarczych (Ziewin, 2009, 145-146). W rezultacie globalizacja zmusiła państwa narodowe do podjęcia politycznych działań integracyjnych, gdyż samodzielne próby zajęcia przez nie mocnej pozycji w gospodarce światowej są skazane na niepowodzenie. Wyjątku nie stanowiły także państwa Europy Zachodniej, które pod wpływem opisanych wyżej czynników zmuszone zostały do podjęcia działań integracyjnych w celu zapewnienia bezpieczeństwa, pokoju i dobrobytu swoim obywatelom.

² Tzn. takich, które chronią wspólne interesy ugrupowania integracyjnego za pomocą środków taryfowych, pozataryfowych i parataryfowych, a tym samym tworzą sprzyjające warunki dla macierzystych producentów.

Intensyfikacja procesów integracyjnych zachodzących pod wpływem globalizacji sprawiła, że wiele bardzo istotnych dla państw narodowych kwestii, mieszczących się dotychczas w sferze ich wyłącznych strategicznych obszarów, zaczęło umykać ich kontroli. Przyjęcie międzynarodowych umów, porozumień, deklaracji i innych aktów prawa międzynarodowego przelamało bariery nowoczesnego państwa narodowego opierającego się jeszcze do niedawna na absolutnej suwerenności. Zobowiązania międzynarodowe powodują, że suwerenność ma coraz bardziej elastyczny charakter i ulega znacznej modyfikacji. W takich warunkach rodzi się problem bezpieczeństwa kulturowego, rozumianego w wymiarze narodowym jako stworzenie warunków, w których społeczeństwo może utrwać i pielęgnować wartości decydujące o jego tożsamości, a jednocześnie czerpać z doświadczeń innych narodów (Michałowska, 1997, 132). Stopień zagrożenia procesów integracyjnych dla szeroko pojmowanego bezpieczeństwa kulturowego, w tym również dla kultury narodowej, zależy ściśle od wybranej strategii adaptacyjnej integrujących się państw i społeczeństw (Ziętek, 2004, 61). W tym kontekście warto przytoczyć wyróżnione przez Ziemowita Pietrasia (1997, 18-20) cztery mechanizmy adaptacyjne, które oparł on na dwóch rodzajach bodźców uruchamiających procesy adaptacyjne (zmiana środowiska międzynarodowego oraz zmiana środowiska wewnętrznego), a także dwóch rodzajach podmiotów adaptujących się (państwo i społeczeństwo):

- państwo dostosowuje się do zmian środowiska międzynarodowego;
- społeczeństwo dostosowuje się do zmian środowiska międzynarodowego swojego państwa;
- państwo adaptuje się do zmian swojego wewnętrznego stanowiska społecznego;
- społeczeństwo dostosowuje się do zmian środowiska wewnętrznego w państwach obcych.

Jak słusznie zauważa Ziętek (2004, 61) powyższe strategie w ujęciu kulturowym odpowiadają kosmopolitycznej integracji, liberalnej dyfuzji kulturowej, kompradorskiej biurokracji społecznej oraz nacjonalistycznej izolacji. W odniesieniu do procesów integracyjnych zachodzących na obszarze Europy Zachodniej możemy stwierdzić, że choć ze strony Unii Europejskiej brak jest zdefiniowanych zagrożeń dla bezpieczeństwa kulturowego, to wciąż kwestia możliwości i celowości integracji w sferze kultury pozostaje bardzo kontrowersyjna (Kasprzyk, 2002, 26). Czy w przyszłości w Europie można zatem będzie mówić o zintegrowanej społeczności ogólnoeuropejskiej? W kontekście powyższego pytania warto przytoczyć opinię Richarda Coudenhove-Kalergi z 1964 r. (1964, 57-58), ogłosił on wtedy, że „w znacznej większości Europejczycy pozostali nacjonalistami. Popierają oni myśl zjednoczeniową tak długo, dopóki nie dzieje się to kosztem ich własnego narodu. Jeśli jednak dochodzi do konfliktu pomiędzy interesami narodowymi a kontynentalnymi, ich serce opowiada się za narodem”. Po tym stwierdzeniu jednak dodał: „liczba prawdziwych europejskich patriotów jest dość mała. Pociuszające jest jednak to, że wzrasta przede wszystkim w obrębie młodego pokolenia. Pewnego dnia gdy ta młoda generacja obejmie kluczowe stanowiska w rządach i gospodarce, owa mniejszość stanie się większością. Dopiero to pokolenie przekształci europejski związek państw w prawdziwe Stany Zjednoczone Europy” (cyt. za: Kosman, 2009, 206). Integrację kulturową państw europejskich uniemożliwiał przez wiele wieków polityczny podział Europy, który doprowadził do powstania między nimi znaczących odrębności i dużego zróżnicowania państwowego i cywilizacyjnego (Mikulowski-Pomorski, 2007, 316-322). Z dzisiejszej więc perspektywy wydaje się, że powyższa opinia Coudenhove-Kalergi jest wciąż bardzo aktualna, zaś jego prognoza dotycząca umacniania się

tożsamości europejskiej za pomocą młodego pokolenia okazała się niemożliwa do spełnienia. Tak silne zróżnicowanie etniczne, językowe i religijne Europy będzie stanowić jeszcze przez długie lata niepokonalną barierę na drodze do ukształtowania się narodu europejskiego.

Biorąc pod uwagę powyższe, należy mówić nie tyle o kulturze ogólnoeuropejskiej, ile raczej o europejskiej przestrzeni kulturowej, która cechuje się jednością i zarazem różnorodnością, bogactwem i wewnętrzną dynamiką rozwoju. Procesy integracyjne, których intensyfikacja nastąpiła w dużym stopniu pod wpływem globalizacji, stanowią obecnie mocne narzędzie walki przeciwko jej negatywnym aspektom oraz, z dzisiejszej perspektywy, nie wydaje się, aby mogły stanowić poważne zagrożenie dla kultury narodowej państw członkowskich. Za takim ujęciem sprawy przemawiają również przepisy wspólnotowe dotyczące kultury oraz celów i zasad polityki kulturalnej Unii Europejskiej. Co więcej, gwałtowny rozwój prawa międzynarodowego, będący w dużej mierze skutkiem globalizacji, doprowadził do znacznego poszerzenia ochrony mniejszości narodowych, etnicznych, językowych i religijnych zarówno na płaszczyźnie uniwersalnej, jak i regionalnej (Maksimiec, 2012; Mikołajczyk, 1996).

4. ZAKOŃCZENIE

Reasumując, należy podkreślić, że konsekwencje zarówno procesów globalizacji, jak i procesów integracji europejskiej są bardzo niejednoznaczne. Z pewnością możemy dostrzec ich aspekty negatywne, jak również i pozytywne. Łatwo jednak zauważyć, że „im bardziej te procesy [globalizacyjne] się nasilają, im więcej przestrzeni i więcej dziedzin życia obejmują, tym silniejsze stają się tendencje do zachowania własnej tożsamości zarówno u wielkich, jak i małych narodów, a także u grup etnicznych i społeczności lokalnych” (Dyczewski, 2011, 13). Oznacza to, że kultury narodowe nie są izolowanymi jednostkami, na które globalizacja wpływa z jednostronną przyczynowością. Wręcz przeciwnie, pod wpływem czynników globalizacyjnych kultury narodowe bardzo się ożywiły i konsekwentnie walczą o przetrwanie.

Ponadto, dzięki rozwojowi technologii informacyjnych, odległe kultury lokalne mają prawo do zaistnienia w globalnym obiegu informacji, stają się bardziej widoczne i powszechnie znane. Oprócz tego, łatwo dostrzec, że rozwój technologii informacyjnych spowodowany w dużej mierze przez globalizację, ma również funkcję zwalczania i kompensacji innych jej negatywnych zjawisk: pełni niezwykle ważną rolę w kształtowaniu pamięci w dobie spadku czytelnictwa, ograniczeniu nauczania historii w szkolnej edukacji i osłabieniu przekazu międzypokoleniowego w rodzinie (Dyczewski, 2011, 146). Technologie przyczyniają się również do usprawnienia komunikacji międzykulturowej, jak również do większej różnorodności. Komunikacja ta pozwala na poznawanie innych kultur, poglądów i standardów moralnych.

Na sam koniec — używając słów Václava Havla (1995) — warto zauważyć, że współczesny ogólnoświatowy i niemal jednolity „naskórek” cywilizacyjny jedynie tylko zakrywa, czy przesłania niezwykle różnorodność kultur, narodów, wyznań, tradycji historycznych i uformowanych przez nie postaw życiowych, które w rzeczywistości skrywają się o wiele „głębiej”.

Autor w pełni zdaje sobie sprawę, iż wyselekcjonowane dla potrzeb niniejszej pracy determinanty, będące źródłem wielu teoretycznych i praktycznych trudności, nie stanowią zamkniętego zbioru zagadnień

mających wpływ na postrzeganie kwestii globalizacji i jej wpływu na kulturę narodową. Ponadto, ciągle dynamiczne zmiany warunków w środowisku międzynarodowym uniemożliwiają przeprowadzenie całościowej i kompletnie pragmatycznej analizy danego problemu. Refleksje zawarte w niniejszej pracy odnoszą się wyłącznie do europejskich kultur narodowych.

Literatura

- Ajdukiewicz, Kazimierz; 1985, *Obraz świata i aparatura pojęciowa*; w: K. Ajdukiewicz, *Język i poznanie. Wybór pism z lat 1920-1939*, T. I, Warszawa: PWN, ss. 175-195
- Becker, Gary Stanley; 1990, *Ekonomiczna teoria zachowań ludzkich*, przeł. H. Hagemeyerowa, K. Hagemeyer, Warszawa: PWN
- Dyczewski, Leon; 2011, *Kultura w całościowym planie rozwoju*, Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax
- Golka, Marian; 2008, *Socjologia kultury*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Havel, Václav; 1995, *Przemówienie wygłoszone na Uniwersytecie Harvarda 8 czerwca 1995 roku*; [online] <http://www.instesw.ebox.lublin.pl/ed/0/havel.html>, data dostępu: 10 V 2013
- Kosman, Michał; 2009, *Naród europejski? Wokół koncepcji paneuropejskiej Richarda Coudenhove-Kalergi*; w: Tomasz Kuczur, Aleksandra Błachnio (red.), *Globalizacja — naród — jednostka. Zagadnienia tożsamości kulturowej*, Toruń: Wydawnictwo „Adam Marszałek”, ss. 194-210
- Krzysztofek, Kazimierz; 2000, *Globalna kultura i globalne zarządzanie*; w: *Sprawy Międzynarodowe*, styczeń-marzec, ss. 67-86
- Kasprzyk, Leszek; 2002, *Tożsamość narodowo-kulturalna a integracja gospodarcza Europy*; w: *Stosunki Międzynarodowe*, z. 1-2, ss. 21-41
- Maksimiec, Stanisław; 2012, *Mniejszości narodowe i etniczne w krajach Europy Środkowej i Wschodniej po przystąpieniu do Unii Europejskiej*, Warszawa: Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej.
- Michałowska, Grażyna; 1997, *Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji procesów społecznych*; w: Davis B. Bobrow, Edward Halizak, Ryszard Zięba (red.), *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, ss. 131-144
- Mikulowski-Pomorski, Jerzy; 2007, *Jak narody porozumiewają się ze sobą w komunikacji międzykulturowej i komunikowaniu medialnym*, Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”
- Mikołajczyk, Barbara; 1996, *Mniejszości w prawie międzynarodowym*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
- Palczyński, Tadeusz; 2010, *Uniwersalizacja kulturowa w procesach globalizacji*; w: Bogusława Bodzioch-Bryła, Renata Szczepaniak, Krzysztof Walczyk (red.), *Globalizacja w kulturze. Upowszechnienie czy uproszczenie?*, Kraków: Wydawnictwo WAM, ss. 17-36
- Pietraś, Ziemowit Jacek; 1989, *Strategie adaptacji państw do środowiska międzynarodowego*, Warszawa: Centralny Ośrodek Metodyczny Studiów Nauk Politycznych
- Pietraś, Ziemowit Jacek; 1990, *Adaptacyjność spenetrowanych systemów politycznych*, Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Międzyuczelniany Instytut Nauk Politycznych

- Pietraś, Ziemowit Jacek; 1997, Europejska adaptacja kulturowa czy zderzenie cywilizacji; w: Krzysztof Jarosław Brozi (red.), *Badanie zmian i relacji międzykulturowych w Europie i na jej pograniczach*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, ss. 15-25
- Robertson, Roland; 1992, *Globalization: Social Theory and Global Culture*, London: SAGE Publications Ltd.
- Rokicki, Jarosław; 2004, Wstęp, w: Jarosław Rokicki, Monika Banaś (red.), *Naród, kultura, państwo w procesie globalizacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2004, ss. 7-12
- Sztompka, Piotr; 2002, *Socjologia*, Kraków: Znak.
- Wallace, Helen; 2000, *The Domestication of Europe and the Limits to Globalization*, A paper prepared for presentation at the CVIII World Congress of IPSA at Quebec, August 1-5, 2000
- Wright, Quincy; 1955, *The Study of International Relation*, New York: Appleton Century Crafts
- Ziewin, Leon; 2009; *Polityczeskije i ekonomiczeskije aspekty organizacii postsowieckiego ekonomiczieskiego prostranstwa*; w: Boris Szmieliew (red.), *Postsowieckoje prostranstwo. Realii i pierspektiwy*, Moskwa: Institut Ekonomiki RAN, ss. 143-164
- Ziętek, Agata; 2002, *Globalizacja a kultura*; w: Marek Pietraś (red.), *Oblicza procesów globalizacji*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, ss. 197-207
- Ziętek, Agata; 2004, *Kultura w procesie globalizacji i integracji europejskiej*; w: Jarosław Rokicki, Monika Banaś (red.), *Naród, kultura, państwo w procesie globalizacji*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, ss. 51-62